

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто особливості інноваційної діяльності українських підприємств. Проведено порівняльний аналіз інноваційної активності підприємств України та європейських країн. Досліджено джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні. Визначено місце України за Глобальним індексом конкурентоспроможності та його складовими.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, підприємство, Індекс глобальної конкурентоспроможності.

У сучасних умовах господарювання підвищення інноваційної активності вітчизняних підприємств є однією із ключових передумов забезпечення стійкого економічного зростання та подолання кризових явищ в економіці України. Світові тенденції розвитку інноваційної діяльності ще раз доводять, що інновації виступають рушійною силою у формуванні конкурентних переваг підприємства як на внутрішніх, так і зовнішніх ринках, та мають суттєвий вплив на конкурентоспроможність національної економіки.

На сьогодні існує велика кількість наукових публікацій, в яких розглядається широке коло питань, пов'язаних із проблемами ефективного використання інновацій у господарській діяльності підприємств. Ще у минулому столітті відомий австрійський економіст Й. Шумпетер звернув увагу на важливість інноваційного чинника при формуванні конкурентних переваг підприємства на ринку. У наукових працях вітчизняних учених-економістів також підкреслюється важливість інноваційного розвитку національної економіки. Окресленню інноваційних перспектив України та особливостей формування інноваційної стратегії присвячені наукові роботи А. Гальчинського, В. Гейця, В. Семиноженка, А. Чухна, та ін. Інноваційна складова інтелектуального капіталу розглядається в наукових працях В. Базилевича, В. Ільїна; проблеми фінансування інноваційної діяльності підприємств України – О. Чемодурова, Я. Жаліла та ін.

Варто підкреслити, що в Україні існує велика кількість нормативно-правових документів, в яких визначаються особливості регулювання відносин в інноваційній сфері, та створені відповідні органи регулювання інноваційної діяльності. На державному рівні розроблена стратегія інноваційного розвитку на 2010-2020 рр. [9], прийнята концепція розвитку національної інноваційної системи до 2025 р. [5], діє закон України "Про інноваційну діяльність" [8] та інші нормативно-правові акти. Однак, незважаючи на наявність значної кількості наукових публікацій, нормативно-правових документів, багаторівневої системи державного регулювання інноваційної діяльності, залишаються невирішеними питання, пов'язані, головним чином, із недостатністю

стимулювання інноваційної активності, низьким рівнем фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, неузгодженістю дій державних органів у сфері регулювання інновацій.

Відсутність в Україні чітких довгострокових стимулів для здійснення інноваційної діяльності та недосконалий механізм інноваційного розвитку економіки призвели до того, що інноваційні процеси в Україні мають нестійкий характер та рівень інноваційної активності вітчизняних підприємств є вкрай низьким. Частка інноваційно активних підприємств в Україні становить 16,2%, у секторі малих підприємств – 6,0%, середніх – 16,0%, що є у 3,2 рази нижчим, порівняно з середнім рівнем для країн ЄС, який складає 52,9%, у 4,9 рази нижчим, порівняно з максимальним значенням, та у 1,7 рази нижчим, порівняно з мінімальним значенням для країн Європи (рис. 1). У 2008-2010 рр. найбільша частка інноваційних підприємств серед європейських країн була у Німеччині (79,3%), Люксембурзі (68,1%) та Бельгії (60,9%), найменша – у Болгарії (27,1%), Польщі (28,1%) та Латвії (29,9%).

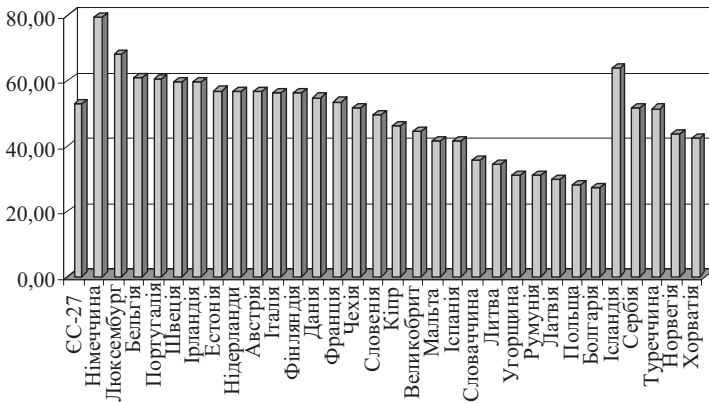

Рис. 1. Частка інноваційно активних підприємств в європейських країнах у 2008-2010 рр. (у % до загальної кількості підприємств)

Джерело: складено автором за даними Євростату [14]

За матеріалами обстеження Державної служби статистики України найбільший вплив на інноваційну активність вітчизняних підприємств мають цінові фактори. До них відносяться: відсутність коштів у межах підприємства або групи підприємств, відсутність фінансування за межами підприємства, занадто високі витрати на інноваційну діяльність. Вплив даної групи факторів підприємства оцінили у 55% [7]. Такі результати обумовлюються тим, що впровадження інновацій у діяльність підприємств потребує, як правило, високих фінансових витрат, пов'язаних із

вкладанням коштів у нове технічне обладнання, оплатою праці висококваліфікованого персоналу, необхідністю правового захисту об'єктів інтелектуальної власності тощо.

З метою фінансової підтримки інноваційної діяльності вітчизняних підприємств в Україні створено Державну інноваційну фінансово-кредитну установу (ДІФКУ). Слід підкреслити, що з січня 2007 р. по серпень 2009 р. ДІФКУ не було укладено жодного кредитного договору на виконання інноваційних проектів [12]. В Україні фінансування інноваційної діяльності за рахунок державних коштів є вкрай низьким. Протягом 2002-2011 рр. його обсяг коливався від 1% до 3% до загальної суми витрат. У 2010-2011 рр. за рахунок бюджетних коштів було профінансовано тільки 1,04% від загальної величини витрат на інновації (рис. 2).

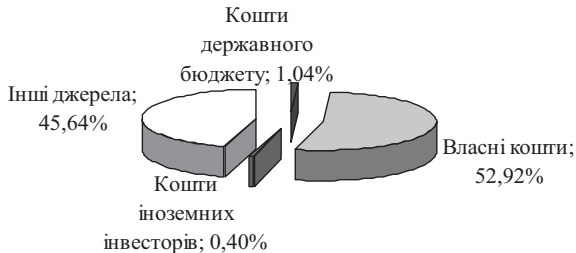

Рис. 2. Структура джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні у 2011 р.

Джерело: Складено автором на основі даних [7]

Понад 50% у структурі загальних витрат на фінансування інноваційної діяльності підприємств України становлять власні фінансові ресурси. Причому протягом 2000–2007 рр. їх частка стабільно зростала з 0,8% ВВП до 1,1% ВВП, а за період 2008-2011 рр. скоротилася до 0,4% ВВП, що дорівнює значенню показника для 1995 р. [11]. Дана ситуація пояснюється не активізацією інвестування з боку інших суб'єктів інноваційної діяльності, а зменшенням прибутків підприємств внаслідок світової економічної кризи.

У 2011 р., порівняно з попереднім роком, зросла частка інших фінансових ресурсів у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності (у 4,8 рази), оскільки збільшилася питома вага кредитних ресурсів. У структурі інших джерел фінансування їх частка становила 38,3%. У 2011 р. кредити на здійснення інноваційної діяльності отримало 50 підприємств, коштами іноземних інвесторів скористалися 11 підприємств, вітчизняних інвесторів – 14 підприємств, державну підтримку отримало 51 підприємство, в той час як інноваційною діяльністю в промисловості займалися 1679 підприємств [7, с. 175].

За період 2002–2011 рр. фактичні сумарні витрати на інноваційну діяльність склали лише 12,3 млн. USD. За оцінками експертів їх сумарний обсяг повинен становити 1 трлн. дол. У розвинутих країнах їх рівень у 5-10 разів є вищим, ніж в

Україні [12]. Варто зазначити, що структура інноваційних витрат підприємств України є неефективною. У 2011 р. у структурі зазначених витрат найбільшу частку займали витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (73,2%), у 2010 р. вони становили понад третину загального обсягу витрат на технологічні інновації (процесові та продуктові). Частка підприємств, що здійснювали технологічні інновації складала лише 4,2% [11]. Так, протягом 2008-2010 рр. у країнах ЄС питома вага підприємств, що впроваджували технологічні інновації, становила 22,97%, а підприємств, що впроваджували усі типи інновацій – 50,66% (рис. 3).

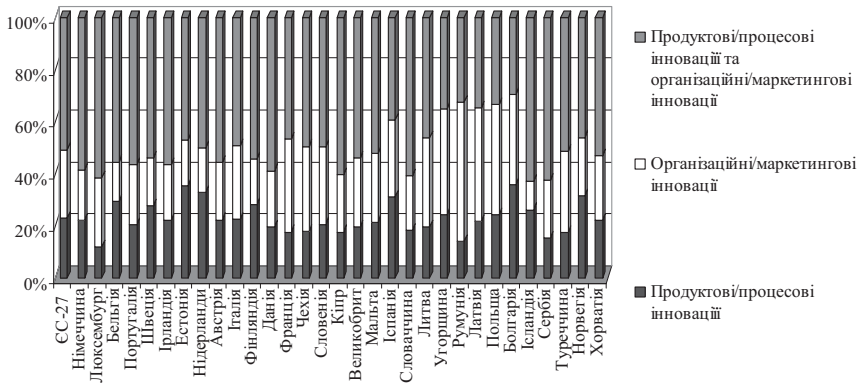

Рис. 3. Частка інноваційних підприємств за типом інновацій в європейських країнах у 2008-2010 рр. (у % до кількості інноваційних підприємств)

Джерело: складено автором за даними Євростату [14]

Порівнюючи дані рис. 1 та рис. 3, можна дійти висновку, що європейські країни з високою часткою інноваційних підприємств мають також високу питому вагу підприємств, що впроваджують у свою діяльність усі типи інновацій (маркетингові, організаційні, продуктові та процесові). Зокрема, у Німеччині, Люксембурзі та Бельгії частка інноваційних підприємств перевищує 60%. У 2008-2010 рр. питома вага інноваційних підприємств, що використовували обидва типи інновацій (продуктові/процесові та організаційні/маркетингові), становила 58,7%, 61,5% і 55,4% відповідно. На відміну від європейських країн із низькою часткою інноваційних підприємств. Так, в Румунії тільки 32,3% інноваційних підприємств впроваджували усі типи інновацій, в Латвії – 34,5%, у Польщі – 33,3% і в Болгарії – 29,5%.

Підприємства країн ЄС значно більше орієнтовані на підвищення рівня новизни інновацій, інвестуючи значні фінансові ресурси у технологічні інновації, зокрема у здійснення науково-дослідних розробок. Якщо порівнювати Україну з європейськими країнами, то частка витрат на НДДКР у Швеції становить 63,2%, Нідерландах – 62,5%,

Люксембурзі – 53,8%, Бельгії – 42%, Румунії – 13,4%, Чехії – 23,2% від загального обсягу витрат на інновації [11]. У 2011 р. в Україні питома вага витрат на дослідження та розробки у структурі загальних витрат на інновації становила 7,5%, що у 2 рази меншим, порівняно з 2000 р. (рис. 4).

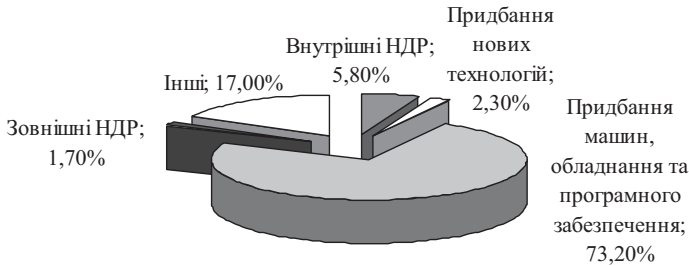

Рис. 4. Структура витрат за напрямками інноваційної діяльності в Україні у 2011 р.

Джерело: Складено автором на основі даних [7, с. 185]

За даними звіту Всесвітнього економічного форуму Про глобальну конкурентоспроможність у 2012–2013 рр. Україна посіла 73 місце серед 144 країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності, який є інтегральним показником, побудованим із використанням даних офіційної статистики країн та експертних оцінок більш ніж 1300 незалежних фахівців із різних країн і сфер діяльності. Індекс глобальної конкурентоспроможності включає 12 складових, об'єднаних у три групи залежно від домінування факторів розвитку країн: базові умови розвитку, фактори-каталізатори або підвищувачі ефективності та фактори інновацій та розвитку [6, 16-18].

Дані звітів за останні два періоди (2011-2012 рр. та 2012-2013 рр.) показують позитивну динаміку Індeksu глобальної конкурентоспроможності для України. У 2011-2012 рр., порівняно з 2010-2011 рр., рейтинг України підвищився на 7 позицій, а в 2012-2013, порівняно з 2011-2012 рр. – на 9 позицій. У 2012-2013 рр. лідерами рейтингу за значенням Індeksu глобальної конкурентоспроможності стали Швейцарія, Сінгапур та Фінляндія, аутсайдерами – Гаїті, Сьєрра-Леоне та Бурунді.

Рейтинги України за 12 складовими Індeksu глобальної конкурентоспроможності у 2012-2013 рр. серед 144 країн світу представлено на рис. 5.

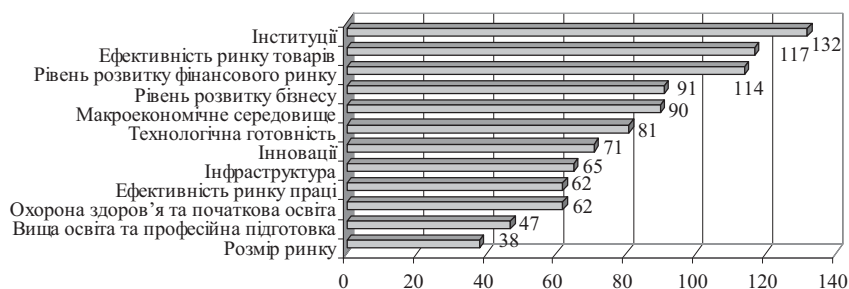

Рис. 5. Рейтинги України за складовими Індексу глобальної конкурентоспроможності у 2012-2013 рр.

Джерело: Складено автором на основі даних [18]

Аналізуючи дані рис.5 можна виділити конкурентні переваги, невикористані можливості та критичні відставання України за складовими Індексу глобальної конкурентоспроможності. Розмір ринку, вища освіта та професійна підготовка є конкурентними перевагами України (відповідно 38 та 47 місце в рейтингу). Охорона здоров'я та початкова освіта, ефективність ринку праці, інфраструктура, інновації, технологічна готовність, макроекономічне середовище, рівень розвитку бізнесу – це невикористані можливості (рейтинг України для зазначених показників знаходиться в межах від 62 до 91 місця). Критичні відставання для України представлені такими складовими Індексу глобальної конкурентоспроможності, як: рівень розвитку фінансового ринку, ефективність ринку товарів, інституції (відповідно 114, 117 та 132 місце в рейтингу).

У 2012-2013 рр. за значенням субіндексу "інновації" Україна посіла 71 місце (табл. 1).

Таблиця 1.

Значення субіндексу "інновації" та його складових для України у 2010-2013 рр.

№ з/п	Показник	2010-2011		2011-2012		2012-2013	
		рейтинг із 139 країн	бал від 1 до 7	рейтинг із 142 країн	бал від 1 до 7	рейтинг із 144 країн	бал від 1 до 7
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Інновації	63	3,1	74	3,1	71	3,2
2.	Інноваційна спроможність	37	3,5	42	3,4	58	3,3
3.	Якість науково-дослідних інститутів	68	3,6	72	3,6	64	3,7

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8
4.	Видатки компаній на дослідження і розвиток (ДіР)	69	3,0	75	3,0	104	2,7
5.	Взаємозв'язки університетів з промисловістю у сфері ДіР	72	3,5	70	3,6	69	3,6
6.	Державні закупівлі новітніх технологій і продукції	112	3,1	112	3,1	97	3,2
7.	Наявність учених та інженерів	53	4,3	51	4,3	25	4,8
8.	Кількість патентів, отриманих у США (на 1 млн. населення)	64	0,4	71	0,3	51	2,1

Джерело: Складено автором на основі даних [16-18]

Порівняно з даними звіту за 2011–2012 рр. Україна покращила свої позиції за субіндексом "інновації" (піднявшись з 74 на 71 місце в рейтингу) за рахунок зміни таких його складових, як: якість науково-дослідних інститутів (+8 позицій), державні закупівлі новітніх технологій і продукції (+15 позицій), наявність учених та інженерів (+26 позицій), кількість патентів, отриманих у США на 1 млн. населення (+20 позицій).

Зазначене вище, дає підстави зробити такі висновки:

- діяльність українських підприємств характеризується низьким рівнем інноваційної активності, неефективною структурою інноваційних витрат, недостатніми обсягами реалізованої інноваційної продукції;

- основними факторами, що стримують інноваційну активність українських підприємств, є недостатній обсяг фінансування інноваційної діяльності, висока вартість банківських кредитних ресурсів, труднощі знаходження партнерів інноваційної діяльності, недостатнє державне стимулювання інноваційного розвитку, недосконалість нормативно-правової бази тощо;

- з урахуванням досвіду європейських країн на державному рівні мають бути створені сприятливі умови для підтримки інноваційної діяльності вітчизняних підприємств шляхом створення дієвого механізму реалізації інноваційно-інвестиційної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевич В.Д., Ільїн В.В. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку: монографія. – К.: Знання, 2008. – 687 с.
2. Гальчинський А.С., Геєць В.М., Кінах А.К., Семиноженко В.П. Інноваційна стратегія українських реформ. – К.: Знання України, 2002. – 324 с.
3. Геєць В.М. Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
4. Інноваційна спроможність та технологічна готовність української економіки у міжнародних порівняннях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uintei.kiev.ua/viewpage.php?page_id=432
5. Концепція розвитку національної інноваційної системи до 2025 р, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80>
6. Місце України за Глобальним індексом конкурентоспроможності у 2012-2013 рр. Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uintei.kiev.ua/viewpage.php?page_id=492
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році. Статистичний збірник. – К.: ДП "Інформаційно-видавничий центр Держстату України", 2012. – 305 с.
8. Про інноваційну діяльність: Закон України, прийнятий Верховною Радою України від 04 липня 2002 р. № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
9. Стратегія інноваційного розвитку на 2010-2020 рр. в умовах глобалізації них викликів / Авт.-упоряд.: Г.О. Андрощук, І.Б. Жиляєв, Б.Г. Чижевський, М.М. Шевченко. – Київ: Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.
10. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки / А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська [та ін.]; за ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2012. – 104 с.
11. Характеристика інноваційної діяльності підприємств: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uintei.kiev.ua/viewpage.php?page_id=446
12. Чемодуров О.М. Проблеми фінансування інноваційної діяльності підприємств // Економіка України. – 2013. – №. 1 (614). – С. 40–49.
13. Чухно А. Нова економічна політика / Економіка України. – 2006. – №6-7.
14. Innovation statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Innovation_statistics#Database
15. Schumpeter J. The Theory of Economic Development. Leipzig: Duncker and Humblot. Translated by R. Opie. Cambridge, Harvard University Press, 1934
16. The Global Competitiveness Report 2010-2011. – Geneva: World Economic Forum, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2010-2011-0>
17. The Global Competitiveness Report 2011-2012. – Geneva: World Economic Forum, 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf
18. The Global Competitiveness Report 2012-2013. – Geneva: World Economic Forum, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf

Стаття надійшла до редколегії 28.03.13.

Мирошніченко О.Ю., канд. экон. наук, доц.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

**ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ
НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ**

Рассмотрены особенности инновационной деятельности украинских предприятий. Проведен сравнительный анализ инновационной активности предприятий Украины и европейских стран. Исследованы источники финансирования инновационной деятельности в Украине. Определено место Украины по Глобальному индексу конкурентоспособности и его составляющим.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, предприятие, Индекс глобальной конкурентоспособности.

Miroshnichenko O., PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

**INNOVATION ACTIVITIES OF ENTERPRISES IN UKRAINE AND ITS IMPACT
ON THE COMPETITIVENESS OF THE NATIONAL ECONOMY**

Peculiarities of innovation activity of Ukrainian enterprises are considered. The paper includes comparative analysis of innovation activities in Ukraine and European countries. Sources of finance for innovation activities in Ukraine are considered. The place of Ukraine in the Global Competitiveness Index and its components is determined.

Keywords: innovation, innovation activity, enterprise, the Global Competitiveness Index.